



درس خارج فقه حضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

تاریخ: ۱۱ آبان ۱۳۹۹

مصادف با: ۱۵ ربیع الاول ۱۴۴۲

جلسه: ۲۲

موضوع کلی: فصل فی حکم دائم الحدث

موضوع جزئی: کیفیت نماز خواندن دائم الحدث

سال تحصیلی: ۱۴۰۰-۱۳۹۹

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

**خلاصه جلسه گذشته**

بحث در حکم دائم الحدث بود. عرض شد که این بحث دو صورت دارد و صورت دوم، خودش سه فرض دارد که فرض اول و دوم از صورت دوم، ذکر و بررسی شد.

فرض دوم از فروض سه گانه مربوط به صورت دوم از صور متصور در رابطه با حکم مسلوس و مبطون، این است که بول یا غائطی که از شخص خارج می شود زیاد است، به گونه ای که اگر بخواهد بعد از هر خروج بول یا غائط وضو بگیرد به عُسر و حرج مبتلا می شود و برای شخص مشقت دارد، مثل اینکه شخص مشغول نماز خواندن شود و با هر جمله ای که می خواند، حدثی از او خارج شود که در این صورت، وضو گرفتن بعد از هر خروج حدث، برای شخص مشقت دارد و عُسر و حرج به دنبال دارد. مرحوم سید (ره) فرموده است که در این صورت واجب است که شخص برای هر نماز یک وضو بگیرد [، مثلاً برای نماز ظهر یک وضو و برای نماز عصر وضوی دیگری بگیرد] و خروج حدث در اثناء نماز مشکلی ندارد.

عرض شد که حکم فرض مذکور با توجه به مبانی متصور در فرض اول، متفاوت است؛

اگر در فرض اول از صورت دوم، مبنا این شد که اگر بول یک بار یا دو بار یا سه بار از شخص خارج شود، وضو گرفتن بعد از هر یک از این احداث منجر به عُسر و حرج نمی شود و گفته شود که وضو در مسلوس و مبطون به وسیله بول و غائط نقض نمی شود، بلکه مسلوس و مبطون یک وضو می گیرند و آن وضوی واحد برای همه نمازها کفایت می کند و در اثناء نماز لازم نیست که شخص وضو بگیرد [کما اینکه نظر مختار همین بود]، مگر اینکه حدث اختیاری از شخص صادر شود، در این صورت گفته می شود که در فرض مورد بحث (فرض دوم) نیز وضوی واحد کفایت می کند و دلیل این کفایت، اولویت است زیرا وقتی در فرض اول که عُسر و حرج در کار نیست، وضوی واحد کفایت می کند، در فرض مورد بحث که عُسر و حرج لازم می آید به طریق اولی وضوی واحد کفایت می کند و تجدید وضو در اثناء نماز لازم نیست. بنابراین، در این فرض (فرض دوم) نیز شخص با یک وضو نمازهای خود را می خواند و اگر حدثی در اثناء نماز از او سر زد نیازی به وضوی مجدد نیست، مگر اینکه حدث اختیاری از شخص سر بزند که در این صورت نمی تواند با وضوی واحد نماز خود را تمام کند، بلکه باید مجدداً وضو بگیرد.

بنابراین، به نظر می رسد که سخن مرحوم سید (ره)، مبنی بر اینکه در فرض مورد بحث (فرض دوم)، شخص باید برای هر نماز یک وضو بگیرد، وجهی نداشته باشد، بلکه مقتضای اخباری که قبلاً ذکر شد این است که شخص در این فرض که مبتلا به عُسر و حرج است نیز می تواند با وضوی واحد نمازهای متعدد بخواند و نیازی نیست که برای هر نماز یک وضوی واحد بگیرد زیرا وقتی

در فرضی که عُسر و حرجی در کار نباشد، وضوی واحد برای همه نمازها کفایت می‌کند، در این فرض که عُسر و حرج دارد، به طریق اولی وضوی واحد برای همه نمازها کافی خواهد بود.

اما اگر در فرض اول از صورت دوم، مبنا این شد که وضوی واحد برای نماز کافی نیست و گفته شود که بول و غائطی که از شخص مسلوس و مبطون، در اثناء وضو خارج می‌شود، ناقض وضو است و شخص باید در اثناء نماز وضو بگیرد و سپس ادامه نمازش را بخواند [کما اینکه نظر مرحوم سید (ره)، همین بود] و جایز نیست که دو نماز را با وضوی واحد بخواند، در فرض مورد بحث (فرض دوم از صورت دوم) نیز وضوی واحد کافی نیست و شخص باید برای هر نماز وضوی جداگانه‌ای بگیرد و وضوی واحد برای همه نمازها کفایت نمی‌کند و اگر در اثناء نماز نیز وضویش نقض شد، باید دوباره وضو بگیرد و نمازش را ادامه بدهد. درست است که بر شخص مسلوس و مبطون واجب نیست که در اثناء نماز وضو بگیرد چون منجر به عُسر و حرج می‌شود و عُسر و حرج در شریعت اسلام نفی شده است، لکن دلیل نفی حرج فقط می‌تواند حکم تکلیفی و الزام به وضو در اثناء نماز را بردارد، ولی از دلیل نفی حرج، رفع حکم وضعی بطلان وضو و نماز یا صحت وضو و نماز استفاده نمی‌شود. بنابراین، اگر مبنای مرحوم سید (ره) پذیرفته شود، نمی‌توان گفت که چون وضوی در اثناء نماز، عُسر و حرج دارد، پس واجب نیست که اگر در اثناء نماز از شخص مبطون یا مسلوس، غائط و بول خارج شد، شخص دوباره وضو بگیرد چون ادله نفی عُسر و حرج فقط حکم تکلیفی را برمی‌دارند، اما حکم وضعی که بطلان وضو و نماز یا صحت آن باشد از ادله نفی عُسر و حرج استفاده نمی‌شود و حکم وضعی از دلیلی غیر از دلیل نفی عُسر و حرج استفاده می‌شود و باید به ادله دیگر رجوع شود تا مشخص شود که آیا در فرض مذکور، شخص با وضوی واحد می‌تواند نمازهای خود را بخواند یا اینکه اگر در اثناء نماز بول یا غائط از او خارج شد باید مجدداً وضو بگیرد و سپس نماز خود را ادامه بدهد؟

برای اینکه حکم فرض مذکور، مشخص شود به روایات وارد شده در این رابطه رجوع می‌شود، یکی از روایاتی که در این رابطه می‌توان به آن تمسک کرد، روایت محمد بن مسلم است؛

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)؛ قَالَ: «صَاحِبُ الْبُطْنِ الْغَالِبِ يَتَوَضَّأُ ثُمَّ يَرْجِعُ فِي صَلَاتِهِ فَيَتِمُّ مَا بَقِيَ»<sup>۱</sup>.  
از این روایت استفاده می‌شود که کسی که غالباً غائط از او خارج می‌شود، وضو می‌گیرد و سپس به نمازش برمی‌گردد و باقیمانده نماز را تمام می‌کند.

اگر از ضعف سندی روایت مذکور صرف نظر شود و همچنین، گفته شود که این روایت مطلق است و هم، صورت تمکن وضو در اثناء نماز و هم، صورت عدم تمکن وضو در اثناء نماز را شامل می‌شود، در این صورت، ظاهر روایت بر وجوب وضو گرفتن در اثناء نماز و سپس خواندن ادامه نماز دلالت دارد.

پس اگر فرض شود که این روایت هر دو صورت تمکن از وضو گرفتن در اثناء نماز و عدم تمکن از وضو گرفتن در اثناء نماز را شامل می‌شود، به سقوط نماز از مکلف در فرض مسأله [که وضو گرفتن در اثناء نماز منجر به عُسر و حرج می‌شود] حکم می‌شود چون فرض این است که نماز، مشروط به طهارت است، حتی اگر شخص تمکن از طهارت نداشته باشد، لکن به خاطر عجز مکلف از وضو گرفتن در اثناء نماز و عُسر و حرجی که بر آن مترتب می‌شود، نماز از او ساقط می‌شود.

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب نواقض الوضوء، باب ۱۹، ص ۲۹۸، ح ۴.

ممکن است که گفته شود که از روایت مذکور، اطلاق استفاده نمی‌شود تا گفته شود که صورت عدم تمکّن از وضو گرفتن در اثناء نماز را نیز شامل می‌شود چون این روایت مشتمل بر امر به وضو گرفتن است و تکلیف با عدم قدرت ممکن نیست، بنابراین، امر به وضو گرفتن در موردی صحیح است که شخص تمکّن از وضو گرفتن داشته باشد و عُسر و حرج نداشته باشد، ولی اگر وضو گرفتن در اثناء وضو عُسر و حرج داشته باشد امر به آن صحیح نیست.

در پاسخ عرض می‌شود که هرچند که شارع مقدس به چیزی که شخص قدرت بر انجام آن ندارد، امر نمی‌کند، لکن این امر، به تکالیف مولوی اختصاص دارد، یعنی اگر شارع مقدس بخواهد امر مولوی کند، شرط صحت آن امر، قدرت مکلف بر انجام آن تکلیف است، اما اوامر ارشادی شامل صورت عدم تمکّن نیز می‌شوند و فرض مورد نظر نیز از این قسم است، یعنی امر به خواندن نماز با طهارت، فرض عدم تمکّن از وضو گرفتن در اثناء نماز را نیز شامل می‌شود لذا روایت محمد بن مسلم بر اشتراط صلاة به طهارت، مطلقاً دلالت دارد؛ چه شخص تمکّن از انجام شرط [طهارت] را داشته باشد و چه تمکّن از انجام شرط را نداشته باشد. البته باید توجه شود که چون خارجاً به عدم سقوط نماز از شخص مبطلون در طول زندگی او، علم هست، کشف می‌شود که اطلاق ندارد، پس دلیل بر عدم اطلاق روایت محمد بن مسلم، این نیست که چون شارع امر کرده است و امر شارع فقط صورتی را که شخص متمکّن از انجام آن باشد و قدرت بر تکلیف داشته باشد، شامل می‌شود، بلکه دلیل عدم اطلاق، عدم سقوط نماز از مبطلون در طول زندگی اوست.

بنابراین، روایت مذکور، فرض عدم تمکّن را شامل نمی‌شود لذا گفته می‌شود که این روایت بر وجوب وضو قبل از نماز دلالت دارد و روایت دیگری که مرحوم شیخ صدوق (ره) از محمد بن مسلم در کتاب شریف من لایحضره الفقیه نقل کرده است [رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)؛ أَنَّهُ قَالَ: «صَاحِبُ الْبُطْنِ الْغَالِبِ يَتَوَضَّأُ وَيَبْنِي عَلَى صَلَاتِهِ»] مؤید این روایت است.

نتیجه، اینکه مقتضای دو روایت مذکور به ضمیمه اینکه نماز از شخص مبطلون ساقط نمی‌شود، این است که یک وضو برای نماز کافی است و لازم نیست که شخص در اثناء نماز مجدداً وضو بگیرد. پس بر خلاف نظر مرحوم سید (ره)، حکم فرض دوم از صورت دوم با حکم فرض اول از صورت دوم یک چیز است و آن این است که وضوی واحد برای تمام نمازها کافی است و لازم نیست که اگر بول یا غائط در اثناء نماز از شخص خارج شود، دوباره وضو بگیرد.

«الحمد لله رب العالمین»